

Veliki post u našem životu

UZMIMO OZBILJNO...

Moramo postaviti jedno pitanje: Kako mi Hristovo učenje o Velikom postu primjenjujemo u našem životu? Kakav je stvarni a ne samo nominalni uticaj Velikog posta na naš život? Sadašnji život se sasvim razlikuje od života kojim su ljudi živjeli onda kada su stvarane i ustanovljene ove službe, himne, kanoni i propisi. Živjelo se tada u relativno malim, uglavnom seoskim zajednicama u jednom organski pravoslavnom svijetu. Ritam čovjekovog života uobličavala je Crkva. Međutim, sada živimo u veoma urbanizovanom, tehnološkom društvu koje je, po religijskom ubjeđenju pluralističko, a u svom pogledu na svijet sekularističko, u kome mi pravoslavni predstavljamo neznatnu manjinu. Veliki post nije više onako «uočljiv» kao nekada, recimo u Rusiji ili Grčkoj. Stoga je naše pitanje realno: kako mi možemo uvođenjem jedne ili dvije «simvolike» - promjene u naš svakodnevni život - održavati Veliki post?

Očigledno je, na primjer, da za većinu vjernika ne dolazi u obzir prisustvovanje svakodnevnim posnim bogoslužjenjima. Oni i dalje crkvu posjećuju nedjeljom, a kao što već znamo, nedjeljom za vrijeme Velikog posta liturgija, bar po spoljašnjem obliku, ne odražava Veliki post. Na taj način čovjek jedva da i osjeti posni tip bogoslužjenja, glavno sredstvo kojim nam se saopštava duh Velikog posta. A pošto se Veliki post ni u kom pogledu ne ogleda u kulturi kojoj mi pripadamo, nikakvo čudo da, danas uglavnom, prevladava negativno poimanje Velikog posta - kao vremena u kome su zabranjene razne stvari kao što su meso i masnoće, igra i razonoda. Popularno pitanje - «čega ćeš se odreći za vrijeme posta?» je rezime opšteg negativnog pristupa. U «pozitivnom» smislu, Veliki post se posmatra kao vrijeme u kome moramo izvršiti svoju godišnju «obavezu» da se ispovjedimo i pričestimo (... i najkasnije do Cvjetne nedjelje» kako sam pročitao u biltenu jedne parohije). Pošto je ova obaveza izvršena, ostatak posta kao da gubi svako pozitivno značenje.

Očigledno je stoga da se obrazovala velika nepopularnost između duha ili «teorije» Velikog posta, koju smo pokušali da izložimo na bazi posnih bogoslužjenja i, s druge strane, njegovog opšteg i popularnog razumjevanja koje pored laika veoma često dijele i podržavaju i sami sveštenici. Uvijek je lakše svesti duhovno na nešto formalno, negoli tražiti duhovno iza formalnog. Bez pretjerivanja možemo da kažemo da je Veliki post, iako ga «održavamo», izgubio od svog uticaja na naš život i prestao da bude banja pokajanja i obnove ono što bi trebalo da bude saglasno liturgičkom i duhovnom učenju Crkve. U takvoj situaciji, možemo li ga mi ponovo oživjeti, učiniti da ponovo bude duhovna snaga u svakodnevnoj realnosti našeg života? Odgovor na ovo pitanje prvenstveno zavisi, rekao bih skoro isključivo, od toga da li mi post uzimamo ozbiljno ili ne.

Ma koliko da su uslovi u kojima mi danas živimo novi i različiti, prepreke, sazdate našim modernim vremenom, stvarne i teške, nijedna od njih ne predstavlja apsolutnu prepreku, nijedna od njih ne čini da post bude «nemoguć». Stvarni korjeni što Veliki post progresivno gubi uticaj na naš život daleko su dublji. Oni se svode na naše svjesno ili nesvjesno svođenje religije na površni nominalizam i simvolizam koji predstavljaju put za zaobilaženje i bježanje od ozbiljnosti religijskih zatjeva u našem životu, zahtjeva za obavezom i napor. Moramo dodati da je ovo svođenje specifično za Pravoslavlje.

Zapadni hrišćani - rimokatolici i protestanti - suočeni sa nečim što smatraju da je «nemoguće», prije će mijenjati samu religiju, «prilagoditi je novim uslovima» i tako je učiniti «primamljivom». Na primjer, nedavno smo vidjeli kako je Rimka crkva svela post na zanemarljivi minimum, pa onda ga praktično sasvim odstranila. Sa opravdanim zgražanjem mi takvo «prilagođavanje» osuđujemo kao izdaju hrišćanske tradicije i kao minimiziranje hrišćanske vjere. I, zaista, istina i slava Pravoslavlja je u tome da se ono ne «prilagođava» i ne pravi kompromis sa nižim zahtjevima, da bi hrišćanstvo učinilo «lakim». To je slava Pravoslavlja, ali ne i slava pravoslavaca.

Ne danas, čak ne ni juče, nego davno prije, mi smo našli načina da apsolutne zahtjeve Crkve izmirimo sa našim ljudskim slabostima, i to bez stida. Pronašli smo i razloge da u vlastitim očima izgledamo pravedni i da imamo mirnu savjest. Metod se sastoji u simboličkom ispunjavanju ovih zahtjeva, te simbolični nominalizam prožima cjelokupan religijski život. Tako, na primjer, ne bi nam čak ni napamet palo da vršimo reviziju našeg bogoslužjenja i njegovih monaških propisa - sačuvaj Bože! - prosto mi ćemo službu koja traje jedan sat nazvati «svenočno bdenije», i gordo objasniti da se radi o istoj službi koju su služili monasi u lavri Svetog Save u IX vijeku.

Što se tiče Velikog posta, umjesto da postavljamo fundamentalna pitanja «šta je post» ili «šta je Veliki post», mi se zadovoljavamo velikoposnim simbolizmom. U crkvenim časopisima i novinama se pojavljuju recepti za «delikatesna posna jela» i parohija čak može da prikupi dodatna sredstva na osnovu dobro reklamiranog «ukusno pripremljenog posnog ručka». U našim crkvama objašnjava se toliko mnogo simboličnih, interesantnih, živopisnih i zanimljivih običaja i tradicija, koje nas povezuju ne toliko sa Bogom, nego sa prošlošću i običajima naših predaka, tako da je postalo veoma teško uzdići se iznad ovog religijskog folkloru i sagledati krajnju ozbiljnost religije. Naglašavam da u samim običajima nema nečeg rđavog. Kada su se pojavili nisu bili sredstvo i izraz određenog društva da se religija shvati ozbiljno. To nisu bili simboli; bio je to sam život.

Ali, kako se život mijenjao i sve manje i manje bio formiran od strane religije u svojoj sveobuhvatnosti, desilo se da su neki običaji preživjeli kao simboli o načinu života, koji više nije postojao. A ono što je preživjelo bilo je, s jedne strane, najživopisnije, a s druge, najmanje teško. Duhovna opasnost pri tome bila je da se, malo po malo, sama religija počela radije razumjevati kao sistem simbola i običaja, umjesto da se simboli i običaji shvate kao izazov za obnovu i napor. Više se truda i napora uloži u pripremu posnih ili uskrasnih jela negoli u post i učestvovanje u duhovnoj realnosti Uskrsa. Ovo znači da će Crkva ostati odvojena od života i da neće imati nikakvu moć nad životom sve dotle dok običaji i tradicija ne budu ponovo povezani sa potpunim religijskim pogledom na svijet, iz koga su i potekli, a simboli ne budu shvaćeni ozbiljno. Umjesto simboliziranja našeg «bogatog» nasljeđa» moramo početi sa njegovim uključivanjem u naš realni život.

Ozbiljno shvatiti Veliki post znači, prije svega, da ga posmatramo u osnovi - kao duhovni izazov, koji traži odgovor, plan, neprestani podvig. Ovo je, kao što znamo, i bio razlog da je Crkva ustanovila nedjelje pripreme za Veliki post. To je vrijeme za odgovor, za odluku i plan. Najbolji i najlakši put je slijedimo uputu Crkve - bilo samo da razmišljamo o pet jevanđelskih tema koje nam se nude u pet nedjelja pred postom: o želji (Zakhej), o poniznosti (mitar i farisej), o povratku iz izgnanstva (bludni sin), o sudu (posljednji sud) i o praštanju (nedjelja praštanja). Ovi odjeljci iz Jevanđelja nisu zato da

budu u crkvi samo slušani. Suština je da se «ponesu kući» i da se o njima razmišlja u terminima moga života, moje porodične situacije, mojih službenih obaveza, moje brige za materijalne stvari, mojih odnosa prema konkretnim ljudskim bićima, sa kojima živimo. Ako se ovim razmišljanjima dodaju molitve: «Otvori mi vrata pokajanja, Životodavče...» i psalam 137 «Na rijekama vavilonskim», koje se pjevaju prije početka posta, čovjek počinje da razmišlja šta to znači «osjećati sa Crkvom» kako liturgičko vrijeme daje pečat svakodnevnom životu. To je vrijeme da se pročita i religiozna knjiga. Nije cilj ovog čitanja da se poveća naše znanje o religiji. Ono je, uglavnom, zato da se očisti naš um od svega onog što ga ispunjava. Nevjerovatno je koliko je naš um opterećen sa svim vrstama briga, interesa, strepnji i utisaka i koliko malo kontrole imamo nad svim tim. Čitanje religiozne knjige, koncentracija naše pažnje na neto sasvim drugačije od običnog sadržaja našeg mišljenja, samo po sebi stvara drugu mentalnu i duhovnu atmosferu. Nisu to «recept» - mogu da postoje i drugi načini da se čovjek pripremi za Veliki post. Veoma je važno da za vrijeme ove predposne sezone, na Veliki post gledamo sa rastojanja, kao na nešto što nam dolazi od Boga ili čak možda nešto što nam sam Bog šalje, kao priliku za opomenu, za obnovu, za produbljivanje. Tu priliku koja nam predstoji treba da uzmemo ozbiljno, tako da kad u nedjelju praštanja krenemo na večernje bogoslužjenje, možemo da budemo spremni da riječi velikog prokimenja, kojim se objavljuje Veliki post doživimo kao svoje vlastite riječi: «Ne okreni lice svoje od sluge svoga, jer sam tužan...»

UČESTVOVANJE U POSNIM BOGOSLUŽENJIMA

Kao što smo već rekli, niko ne može da prisustvuje cjelokupnom krugu posnih bogoslužjenja. Svako može da bude prisutan na nekima od njih. Prosto ne postoji izvinjenje za to da Veliki post, prije svega, ne bude vrijeme povećanog prisustvovanja i učestvovanja u liturgiji Crkve. Pri ovome, lični uslovi, individualne mogućnosti i nemogućnosti - mogu da variraju i da kao rezultat budu različite odluke, ali odluka mora da postoji, mora da postoji napor i mora da postoji istrajnost. S liturgičke tačke gledišta, mogli bi sugerisati sljedeći «minimum» čiji cilj nije usmjeren na samouništavanje smisla ispunjenja obaveze, nego na to da se primi bar osnovno iz liturgičkog duha Velikog posta.

Na prvom mjestu treba da se učini poseban napor na nivou parohije da se propisno odsluži večernje u nedjelju praštanja. Zaista je tragedija da se ova služba u mnogim crkvama ili uopšte ne služi ili joj se ne poklanja posebna briga i pažnja. To treba da bude «veliki događaj» u parohiji, koji se dešava jednom u godini, te stoga treba da bude dobro pripremljen. Priprema treba da se sastoji u uvježbavanju hora, objašnjenju službe kroz propovjedi i preko parohijskog biltena. Planiranje službe treba da bude onda kada najveći broj parohijana može da bude prisutan. Ukratko, to treba da bude istiniti duhovni događaj. Jer, još jednom da se naglasi, ništa bolje ne može da pokaže značaj Velikog posta kao krize pokajanja, pomirenja i kretanja na zajednički put, nego ova služba. Posle toga «prednost» treba da se da prvoj nedjelji Velikog posta. Poseban trud treba da se uloži da bi se bar dva ili tri puta učestvovalo na Velikom kanonu Sv. Andreja Kritskog. Liturgička funkcija ovih prvih dana se sastoji u stvaranju velikoposnog duhovnog «nastroyenja», koje smo opisali kao «radosna tuga».

Zatim, imperativ je da za vrijeme cijelog posta, bar jednom prisustvujemo Liturgiji prethodno osvećenih Darova, sa duhovnim doživljajem, koji iz nje proishodi, - totalnog posta i preobražajem bar jednog dana u životu stvarnog očekivanja suda i radosti. Ne prihvata se pri ovom pozivanje na uslove života, nedostatak vremena i sl., jer ako učinimo samo ono što se lako «uklapa» u uslove našeg života, tada osnovni smisao velikoposnog napora postaje apsolutno besmislen. Ne samo u XX vijeku, nego ustvari od Adama i Eve, «ovaj svijet» je uvijek bio prepreka za ispunjavanje Božijih zapovjesti. Prema tome, ništa novo ili posebno u našem modernom «načinu života»! Definitivno, sve zavisi od toga da li svoju religiju uzimamo ozbiljno ili ne uzimamo. Ako uzimamo, onda osam ili deset dodatnih večernji u crkvi, zaista predstavlja minimum. Lišeni tih večernji, lišavamo se ne samo ljepote i dubine posnih bogoslužjenja, ne samo neophodnog duhovnog nadahnuća i pomoći, već svega onog što post osmišlja i čini djelotvornim. O tome u sljedećem poglavlju.

...OSIM MOLITVOM I POSTOM

Nema Velikog posta bez pošćenja. Izgleda, ipak, da mnogi ljudi danas post ne uzimaju ozbiljno, ili, ako to i čine, pogrešno razumiju njegov stvarni duhovni cilj. Za neke se ljude post sastoji u «prestajanju» sa nečim. Za druge je to skrupulozno pridržavanje određenih pravila dijete. I u jednom i u drugom slučaju, rijetko se post povezuje sa kompletnim podvigom koji zahtijeva Veliki post. U ovo, kao i u drugim slučajevima, moramo najprije pokušati da razumijemo učenje Crkve o postu, pa onda da se zapitamo: kako možemo ovo učenje da primjenimo na vlastiti život?

Pošćenje ili uzdržavanje od hrane ne predstavlja isključivo hrišćansku praksu. On je postojao i još uvijek postoji u drugim religijama pa čak i izvan religije, na primjer u nekim specifičnim terapijama. Dana sljudi poste (uzdržavaju se) iz mnogobrojnih razloga, uključujući čak i političke. Zbog toga je važno da sagledamo jedino hrišćansku sadržinu posta. Prije svega, on nam je otkriven u međuzavisnosti između dva događaja koje nalazimo u Bibliji: Jedan u početku Starog Zavjeta, a drugi na početku Novog Zavjeta. Prvi je događaj Adamov o «prekidanju posta» u raj. On je jeo od zabranjenog voća. Tako nam je otkriven prvorodni grijeh. Hristos - Novi Adam - a ovo je drugi događaj, - počinje sa postom. Adam je bio kušan i podlegao je iskušenju. Hristos je bio kušan i odupro se tome iskušenju. Rezultat Adamove greške je izgnanstvo iz raja u smrt. Plod Hristove pobjede je uništenje smrti i naš povratak u raj. Nećemo se upuštati u detaljno objašnjenje značenja ovog paralelizma. Jasno je da nam je u ovoj perspektivi post otkriven kao nešto odlučujuće, ultimativno po svojoj važnosti. Nije on prosta «obaveza», običaj. On je povezan sa misterijom života i smrti, spasenja i osude.

Po pravoslavnom učenju, grijeh nije samo prestupanje nekog pravila, zbog čega neko mora da bude kažnjen. On uvijek predstavlja sakaćenje života, koji nam je Bog dao. Iz ovog razloga, priča o prvorodnom grijehu nam je prezentirana kao akt jedenja. Jer hrana je sredstvo za život; ona je ta koja nas održava živim. No u ovome i leži cijelo pitanje: Šta to znači biti živ, a šta znači «život»? Za nas danas ovi termini imaju prvenstveno biološko značenje: život je tačno ono što potpuno zavisi o hrani, a više uopšteno, što zavisi od fizičkog svijeta. Ali po Svetom Pismu i hrišćanskom Predanju, ovaj život «samo od hljeba» identifikovan je sa smrću, zato što je to smrtni život. Zato što je smrt princip, koji u njemu neprestano djeluje. Rečeno nam je, Bog «nije stvorio

smrt». On je Darodavac života. Kako je onda život postao smrtnan? Zašto je smrt, i samo smrt - jedini apsolutni uslov onoga što postoji? Crkva odgovara: Zato što je čovjek odbio život onakav kakav mu je ponudio i dao Bog, i više je volio život koji nije zavisio samo od Boga nego «samo od hljeba». Nije on samo postao neposlušan prema Bogu, i zato bio kažnjen. On je izmjenio odnos između sebe i svijeta. Istina je da mu je Bog dao svijet za «hranu» - kao sredstvo za život; međutim, taj život je bio predviđen da bude zajedničarstvo sa Bogom. U Njemu je on imao ne samo svoj kraj nego svoju punu sadržinu. «U Njemu bijaše život i Život bješe svijetlost čovjekova». Svijet i hrana su bili stvoreni kao sredstvo zajedničarenja sa Bogom, i samo aku su bili primani Bogu radi, mogli su dati život. Sama po sebi hrana nije život i ne može dati život. Samo Bog ima život i jeste Život. Princip života u samoj hrani bio je Bog, a ne kalorije. To je bilo jedna te ista stvar - jesti, biti živ, poznavati Boga i biti s Njim u zajedničarstvu. Admova fatalna tragedija je što je on jeo radi jela. Štaviše, jeo je «mimo» Boga da bi bio nezavistan od Njega. Iako je to činio, to je zbog toga što je vjerovao da je u hrani Život i da, učestvujući u toj hrani, može da bude kao Bog, tj. da ima Život u sebi. Uprošteno rečeno, on je vjerovao u hranu, dok je jedini predmet vjere, vjerovanja i zavisnosti - Bog i samo Bog. Svijet, hrana, postadoše njegovi bogovi, izvori i principi njegovog života. On je postao njihov rob. Adam - na jevrejskom - znači «čovjek». To je moje ime, naše zajedničko ime. Čovjek je još uvijek Adam, još uvijek rob «hrane». On može da tvrdi da vjeruje u Boga, ali Bog nije njegov život. Njegova hrana, sveobuhvatna sadržina njegovog postojanja. On može da tvrdi da prima svoj život od Boga, ali on ne živi za Boga i u Bogu. Njegovo znanje, iskustvo, samosvijest su izgrađeni na tom istom principu: «samo od hljeba». Mi jedemo da bismo bili živi, ali mi nismo živi u Bogu. Ovo je grijeh svih grijehova. Ovo je osuda smrti izrečena nad našim životom.

Hristos je novi Adam. On dolazi da nadoknadi gubitak, koji je Adam nanio životu, da povрати čovjeka istinskom životu, i On takođe počne sa postom. «Pošto je postio četrdeset dana i četrdeset noći, On najzad ogladni» (Mt 4, 2). Glad je stanje u kome postajemo svjesni naše zavisnosti od nečeg drugog - kada hitno i neodložno imamo potrebu za hranom - pokazujući tako da nemamo život u sebi. To je granica iza koje ili umiremo od gladi, ili, pošto sam zadovoljio svoje tijelo, imam opet utisak da sam živ. To je, drugim riječima, vrijeme kad smo suočeni sa konačnim pitanjem: od čega zavisi moj život? Pošto pitanje nije akademsko, nego ga osjećam u cjelokupnom tijelu, to je takođe i vrijeme iskušenja. Satana je došao Adamu u raj; on je došao Hristu u pustinju, On je došao dvojici gladnih ljudi i rekao: jedite, jer vaša glad je dokaz da potpuno zavisite od hrane, da je vaš život u hrani. I Adam je povjerovao i jeo je, ali Hristos je odbio ovo iskušenje i rekao: Čovjek neće živjeti samo od hljeba, nego od Boga. On je odbio da prihvati ovu kosmičku laž, koju je satana nametnuo svijetu, učinivši tu laž očiglednom istinom o kojoj se više ne raspravlja, osnovom cjelokupnog pogleda na svijet, nauku, medicinu, pa možda čak i na religiju. Učinivši tako, Hristos je uspostavio odnos između hrane, života i Boga, koji je Adam prekinuo i koji i mi još uvijek kršimo svaki dan. Prema tome, šta je onda post za hrišćane? To je naš ulazak u učešće u onom doživljaju samog Hrista, kojim nas On oslobađa potpune zavisnosti od hrane, materije i svijeta. Naše oslobođenje ni u kom slučaju nije potpuno. Živeći još uvijek u palom svijetu, u svijetu Starog Adama, i budući njegovim djelom, još uvijek smo zavisni od hrane. Ali isto kao što naša smrt - kroz koju još uvijek moramo da prođemo - postaje, silom Hristove smrti, prolaz u život, tako i hrana koju jedemo i život koji ta hrana održava, može da bude život

u Bogu i za Boga. Dio naše hrane je već postao «hrana besmrtnosti» - Tijelo i Krv samoga Hrista. No i svakodnevni hljeb, koji primamo od Boga, može da bude, u ovom životu i u ovom svijetu, ono što učvršćuje naše zajedništvo sa Bogom, a ne ono što nas od Boga odvaja. Ovaj preobražaj može da učini jedino post, dajući nam bitni dokaz da naša zavisnost od hrane i materije nije totalna, nije apsolutna. Takav post udružen sa molitvom i blagodaću postaje duhovan.

Sve ovo, duboko shvaćeno, znači da je post jedino sredstvo kojim se vaspostavlja čovjekova istinita duhovna priroda. To nije teoretski nego praktični izazov velikom Lažovu koji je uspio da nas ubjedi da mi zavisimo jedino o hljebu, i da cjelokupno ljudsko znanje, nauka i egzistencija budu sazidani na toj laži. Post je opovrgavanje te laži takođe dokaz da je to laž. Veoma je značajno da je Satana susreo Hrista kada je Hristos postio. Sam Hristos je rekao da Satana može biti savladan jedino «postom i molitvom». Post je stvarna borba protiv đavola, jer je to izazov onom sveobuhvatnom zakonu koji je od njega napravio «Kneza ovoga svijeta». Stoga, ako je neko gladan i ustanovi da stvarno može da bude nezavisan od gladi, da je može preobraziti u izvor duhovne sile i pobjede, tada ništa ne ostaje od one velike laži u kojoj još od Adama živimo.

Koliko smo daleko od običnog razumjevanja posta ko čiste ishrane, kao nečeg što je dozvoljeno i zabranjeno, od cjelokupnog onog površnog farisejstva! Definitivno - postiti znači jednu jedinu stvar: biti gladan, ili ići do granice ljudskih mogućnosti koje su u potpunosti zavisne od hrane, i budući gladni, da otkrivamo da ova zavisnost nije potpuna istina o čovjeku, da je sama glad, prije svega duhovno stanje, i da je ona u svojoj krajnjoj realnosti glad za Bogom. U ranoj Crkvi post je uvijek podrazumjevaao potpuno uzdržanje, stanje gladi koje je dovodilo tijelo do krajnjih granica. Ovdje mi, međutim, otkrivamo de je post kao fizički napor potpuno besmislen bez svoje duhovne osnove: «... postom i molitvom». Ovo znači da bez odgovarajućeg duhovnog napora, bez našeg hranjenja Božanskom realnošću, bez poimanja naše potpune zavisnosti samo od Boga, fizički post bi bio zaista samoubistvo. Ako je sam Hristos bio kušan dok je postio, ni mi nemamo nikakve šanse da izbjegnemo iskušenje. Fizički post, ma koliko važan, ne samo da je besmislen, nego je čak i opasan ako se odvoji od duhovnog napora - od molitve i usredsređenja na Boga. Post je vještina kojom su u potpunosti ovladali svetitelji; za nas bi on bio opasan ako bismo počeli da tu vještinu upražnjavamo bez pažnje i opreznosti. Cjelokupno posno bogoslužjenje predstavlja neprestani podsjetnik na poteškoće, prepreke i iskušenja koja očekuju one koji misle da se mogu pouzdati samo na moć svoje volje, a ne na Boga.

Iz ovog razloga nama je prvenstveno potrebna duhovna priprema za posni podvig. Ona se sastoji u tome da se molimo Bogu za pomoć da naš post učinimo bogocentričnim. Mi treba da postimo Boga radi. Treba da svoje tijelo učinimo hramom Božije prisutnosti. Moramo ponovo da uspostavimo - oživimo religijsko poštovanje za tijelo, za hranu, za sam ritam života. Sve ovo mora da bude učinjeno prije nego počne post, da bismo, kada počnemo da postimo, bili snabdjeveni duhovnim oružjem, vizijom, duhom borbe i pobjede.

Zatim dolazi sam post. U vezi onoga što smo već rekli, on treba da se upražnjava na dva načina - prvo, kao asketski post i drugo, kao totalni post. Asketski se sastoji u drastičnom smanjenju hrane, tako da živjeći u permanentnom stanju gladi, živimo u sjećanju na Boga, u stalnom naporu da naš um bude na Njega usmjeren. Svako ko je

praktikovao ovu vrstu posta - bar za kratko vrijeme - zna da nas asketski post ne čini slabim već laganim, koncentrisanim, trezvenim, radosnim i čistim. Čovjek prima hranu kao stvarni dar Božiji. Čovjek je neprestano usredsređen na unutarnji svijet koji, na neobjašnjiv način, postaje jedna vrsta hrane. Ovdje ne treba da raspravljamo o količini hrane koju ćemo uzimati u vrijeme asketskog posta, njenom ritmu i kvalitetu. To zavisi od individualnih osobina, spoljašnjih uslova pod kojima živimo. Ali princip je jasan: to je stanje polugladi, čiju «negativnu» prirodu molitva, sjećanje, pažnja i koncentracija transformišu u pozitivnu silu i moć. Što se tiče totalnog posta, neophodno je da on bude ograničen u trajanju i usaglašen sa Evharistijom. U našim današnjim uslovima života, najbolje je da to bude jedan dan prije služenja večernje službe - Liturgije prethodno osvećenih Darova, bez obzira da li toga dana postimo od ranog jutra ili od podne, najvažnije je da doživimo taj dan kao dan očekivanja, nade, gladi za Bogom. To je duhovna koncentracija na ono što dolazi, na dar koji ćemo primiti i radi koga odustajemo od svih drugih darova.

Poslije svega što je rečeno, moramo ipak imati na umu da će naš post, ma kako bio kratak, ako je pravi, voditi iskušenju, slabosti, sumnji i razdraženosti. Drugim riječima, on će biti prava borba i, vjerovatno ćemo, mnogo puta postati malodušni. Međutim, osnovni smisao posta je da nam pokaže da je hrišćanski život borba i napor. Vjera koja ne prevazilazi sumnje i iskušenja, rijetko je prava vjera. U hrišćanskom životu nema, nažalost, napretka bez gorkog iskustva - neuspjeha. Mnogi otpočnu post sa oduševljenjem, prekinu ga poslije prvog neuspjeha. Rekao bih da smo sa ovim prvim neuspjehom stavljeni na stvarnu probu. Ako smo, poslije neuspjeha, i popuštanja našim apetitima i strastima, otpočeli ponovo i nismo prestajali, bez obzira koliko puta uspjeli, naš će post, ranije ili kasnije, donijeti duhovne plodove. Između svetosti i razočaranog cinizma leži velika božanska vrlina - strpljenje - strpljenje, prije svega, u odnosu na samog sebe. Nema svetosti «na brzinu», jer za svaki korak treba da platimo punu cijenu. Stoga je bolje i sigurnije početi sa minimumom - svega nešto malo iznad naših prirodnih mogućnosti - i malo po malo uveličavati naš trud, negoli da pokušamo da u početku skočimo suviše visoko i slomimo se padajući na zemlju.

Ukratko: od simboličnog i nominalnog posta, kao obaveze i običaja - moramo se vratiti stvarnom postu. Neka on bude i ograničen i neznatan, ali dosljedan i ozbiljan. Iskreno sagledajmo svoje duhovne i fizičke mogućnosti i prema njima se ravnajmo. Ali uvijek imajmo na umu da nema posta bez izazova tih mogućnosti, bez uvođenja u naš život božanskog dokaza da stvari koje su samom čovjeku nemoguće sa Bogom postaju moguće.

POSNI «STIL ŽIVOTA»

Ne iscrpljuje se podvig posta ni posjećivanjem bogoslužjenja, ni postom, čak ni molitvom u određenim vremenskim intervalima. Da bi sve ovo bilo djelotvorno i osmišljeno mora biti podržano cjelokupnim životom. Nužan je «stil života», koji neće protivrječiti pojedinim podvizima posta i voditi «razdvojenosti» ljudske prirode. U prošlosti, u pravoslavnim zemljama samo društvo, sa kompleksom običaja, spoljašnjim uticajima, zakonodavstvom, javnom i privatnom praksom što je najbolje izraženo u ruskoj riječi «быт», a djelimično riječju kultura, podsticalo je i davalo potporu takvom stilu života.

Za vrijeme Velikog posta svi slojevi društva su prihvatili određeni ritam života, određena pravila koja su podsjećala pojedine članove društva da je vrijeme posta. Na primjer u Rusiji se nije moglo zaboraviti da je post, ako po ničem drugom a ono po posebnom načinu zvonjenja crkvenih zvona. Pozorišta su bila zatvorena. A u davnija vremena i sudovi su obustavljali svoju djelatnost. Sve ove spoljašnjosti nisu mogle da čovjeka prisile na pokajanje ili na aktivniji duhovni život. Međutim, one su stvarale izvjesnu atmosferu - neku vrstu posne klime - u kojoj je čovjekov napor bio lakši. Pošto smo slabi, potreban nam je spoljašnji podsticaj, potrebni su nam simboli, znakovi. Razumije se, uvijek postoji opasnost da ovi spoljašnji simboli postanu sami sebi cilj i umjesto da budu podsticaj, po popularnom narodnom mišljenju postanu sadržina Velikog posta. Već smo skretali pažnju na ovu opasnost kada smo govorili o spoljašnjim običajima, koji zamjenjuju osnovni lični podvig. Ako se pravilno razumiju, onda ovi običaji sačinjavaju onu «vezu» koja povezuje duhovni napor sa sveukupnošću života.

Mi ne živimo u pravoslavnom društvu is toga ne postoji mogućnost da se stvori posna «klima» na društvenom nivou. Bilo da je Veliki post ili ne, svijet koji nas okružuje i čiji smo mi sastavni dio, ostaje neizmjenjen. Prema tome, ovo nas nagoni na još jedan napor, da razmišljamo o potrebi religijske veze između «spoljašnjeg» i «unutrašnjeg». Duhovna tragedija sekularizma nas vodi u stvarnu religijsku «shizofreniju» - rascijepljenost našeg života na dva dijela: religiozni i svetovni, koji su sve manje i manje zavisni jedan od drugog. Tako, potreban nam je duhovni napor da bismo promjenili tradicionalne običaje glavnog sredstva našeg posnog podviga. Provizorno i, ako je potrebno, izraženo šematski ovaj napor se može svesti na termine, na život kod kuće, a drugo, van kuće.

Po pravoslavnom shvatanju, kuća i porodica sačinjavaju osnovnu i najvažniju oblast hrišćanskog života, za primjenu hrišćanskih principa u svakodnevnom životu. Sigurno da je to kuća, stil i duh porodičnog života, - kuća, a ne škola, čak ne ni Crkva - koja formira naš osnovni pogled na svijet, koja u nama stvara onu osnovnu opredjeljenost, koje, možda, nismo ni svjesni dugo vremena, ali koja će, na kraju krajeva, postati odlučujući faktor. U djelu Dostojevskog starac Zosima u Braća Karamazovi kaže: «Čovjek koji može da se sjeti svih dobrih stvari iz djetinjstva, spasao se za cijeli život». Karakteristično je da on pravi ovu primjedbupošto se sjetio kako ga je majka vodila na Liturgiju prethodno osvećenih Darova, ljepotu ove službe, i sjetio se jedinstvene melodije posta «Da ispravitsja molitva moja jako kadilo pred Toboju». Divni napor koji se danas čini u religijskom vaspitanju u našim crkvenim školama značiće veoma malo ukoliko ne bude pustio korijen kod kuće i u porodičnom životu. Šta bi moglo i trebalo da se učini kod kuće za vrijeme Velikog posta? Pošto je nemoguće da ovdje obradimo sve strane porodičnog života, koncentrisaćemo se na neke od njih.

Bez sumnje će svako složiti da su radio i televizija radikalno izmjenili cjelokupan stil porodičnog života. Sredstva «masovnog informisanja» danas prožimaju cijeli naš život. Nije potrebno da se «ode» pa da bi čovjek «negdje bio». Cijeli svijet je neprestano ovdje, na domaku ruke, i, malo po malo, iz naše moderne kulture prosto je iščezlo elementarno iskustvo življenja u okvirima unutrašnjeg svijeta, u divoti «unutrašnje usredsređenosti». Ako nije televizija, onda je muzika. Muzika je prestala da bude nešto što se sluša. Ona je postala «zvučna ilustracija» za razgovor, za čitanje, za pisanje itd. U stvari, ova potreba za neprestanom muzikom izazvana je nesposobnošću modernog čovjeka da uživa u tišini, da je ne shvata kao nešto negativno, kao čistu prazninu, nego

kao punoću i uslov za stvarnu punoću. Ako su u prošlosti hrišćani u velikoj mjeri živjeli u svijetu tišine koji im je davao izobilje mogućnosti za koncentraciju i unutrašnji život, današnji hrišćanin ulaže poseban napor da ponovo stekne tu suštinsku dimenziju tišine, koja ga jedina može da poveže sa višim realnostima. Tako problem radija i televizije za vrijeme posta nije nekakav nevažan problem, nego je, u mnogo čemu, predmet duhovnog života ili smrti. Mora da se shvati da je prosto nemoguće da naš život bude rastrgan između «radosne tuge» Velikog posta i «posljednjeg šoua» na televiziji. Ova dva doživljaja se isključuju ili eventualno jedan ubija drugog. No ipak je veoma vjerovatno, da će «posljednji šou» imati veću šansu nego «radosna tuga», ukoliko se ne učini poseban napor. Stoga je preporučljivo da se kao prvo uvede «običaj» drastičnog smanjenja radija i televizije za vrijeme Velikog posta. Ne usuđujemo se ovdje da se ponadamo na «potpuni» post već samo na «asketski», koji, kao što znamo, znači prije svega promjenu ishrane i njeno smanjenje. Nije potrebno ako se, na primjer, vijesti ili izabran, ozbiljan i interesantan, intelektualno ili duhovno obogaćeni, program. Za vrijeme posta treba prestati sa «odanošću» televiziji koja čovjeka pretvara u predmet u stolici koji bulji u ekran i pasivno prihvata sve što iz njega dolazi. Kada sam ja bio dijete (to je bila predtelevizijska epoha), moja majka je obično zaključavala klavir za vrijeme prve, četvrte i sedme nedjelje Velikog posta. Ovoga se sjećam daleko življe nego drugih posnih službi, pa čak i danas me prenerazi sviranje radija za vrijeme Velikog posta kao neko svetogrđe. Ovo lično sjećanje je samo ilustracija utiska kako neke sasvim spoljašnje odluke mogu imati na dječiju dušu. I tu se ne radi o nekom izolovanom običaju i pravilu nego o doživljaju Velikog posta kao specifičnog vremena, nego vječito prisutnog. Što ne može da se izgubi, da bude osakaćeno ili uništeno. Takođe nije dovoljno za post samo uzdržavanje ili lišavanje nečega. Post mora da ima i svoj pozitivni smisao.

Tišina stvorena odsustvom svjetske buke koju stvaraju sredstva masovnih komunikacija treba da bude popunjena pozitivnim sadržajem. Ako molitva hrani dušu i intelektu je potrebna hrana, jer je baš čovjekov intelekt danas razaran neprestanim čekićanjem televizije, radija, novina, ilustrovanih časopisa i sl. I mi, kao dodatak čisto duhovnom naporu, sugeriramo i intelektualni napor. Koliko je samo u životu zanemarenih majstorskih djela, koliko divnih plodova ljudske misli, mašte i stvaralaštva, jer mnogo je jednostavnije, kada se, u stanju fizičkog i mentalnog zamora, vratimo kući, da pritisnemo dugme televizijskog aparata ili da uronimo u savršeni vakuum nekog ilustrovanog časopisa. Ali pretpostavimo da sami planiramo svoj Veliki post? Pretpostavimo unarijed da sastavljamo listu knjiga koje treba da pročitamo za vrijeme posta? Nije neophodno da sve one budu religiozne; nisu svi ljudi pozvani da budu teolozi. Ipak toliko mnogo «teologije» je uključeno u izvjesna literarna djela, i Crkva blagosilja sve što obogaćuje naš intelekt, svaki plod pravog ljudskog stvaralaštva, koji, pravilno upotrebljen, donosi duhovne vrijednosti. Četvrta i peta nedjelja Velikog posta posvećene su uspomeni na dva velika učitelja hrišćanske duhovnosti: sv. Jovanu Ljestvičniku i sv. Mariji Egipćanki. Razumimo ovo kao napomenu da Crkva od nas traži da za vrijeme posta obogaćujemo svoj duhovni i intelektualni unutrašnji svijet, da čitamo i razmišljamo o onom što će nam pomoći da pronađemo unutrašnji svijet i njegovu radost. Za tu radost, za istinito priznanje čovjeka koji je ispunjen iznutra a ne spolja, savremeni svijet danas nema ni smisla ni ukusa. Bez razumjevanja Velikog posta kao putovanja u dubinu naše čovječnosti, post gubi svoj uticaj.

Druga je stvar kakav može biti značaj posta za vrijeme dugih časova koje provodimo van kuće - putujući na posao, sjedeći za stolovima, izvršavajući svoje službene dužnosti, sastajući se sa drugovima i prijateljima? Mada se ne može dati precizan «recept» ni ovdje kao ni na drugim područjima, moguća su neka uopštena razmišljanja. Na prvom mjestu, Veliki post je pogodno vrijeme da izmjerimo nevjerovatno površan karakter naših odnosa prema ljudima, stvarima i radu. Lozinke «nema problema» i «lako ćemo» su zaista velike «zapovjesti» kojih se sa radošću pridržavamo, a one znače: nemoj da se mješaš, ne postavljaljaj pitanje, ne produbljuj svoj odnos sa ostalim bićima, drži se pravila igre koja su kombinacija prijateljskog stava i totalne ravnodušnosti; misli o svemu u okviru materijalne koristi, dobiti, napretka; drugim riječma, budi dio svijeta koji stalno upotrebljava riječi «sloboda», «odgovornost», «briga» itd., a de facto se pridržava materijalističkog principa da je čovjek ono što jede! Veliki post je vrijeme traženja smisla: smisla vlastitog profesionalnog života kao priziva; smisla mog odnosa prema drugim osobama; sisle i značaja prijateljstva; smisla moje odgovornosti. Nema posla, nema priziva koji ne bi bar malo mogao da bude «transformisan», ali ne u smislu veće efikasnosti ili bolje organizacije, već u smislu ljudske vrijednosti. Ovdje je potreban isti napor unutrašnje organizacije svih naših odnosa, jer smo mi slobodna ljudska bića, koja su postala (često i ne znajući) zarobljenici sistema koji progresivno dehumanizuje svijet. Ako naša vjera ima neki smisao, on treba da obuhvati život u svoj njegovoj kompleksnosti. Hiljade ljudi misle da promjene dolaze samo spolja, od revolucija i promjene spoljašnjih uslova. Mi hrišćani treba da dokažemo da u stvarnosti sve dolazi iznutra - iz vjere i iz života saglasnog sa vjerom. Kada se Crkva uključila u grčko-rimski svijet, nije žigosala ropstvo, nije pozivala na revoluciju. Ali njena vjera, njena nova vizija čovjeka i života, progresivno su onemogućavale postojanje ropstva. Jedan od svetih - a ovdje se pod svetim podrazumjeva čovjek koji svoju vjeru uvijek ozbiljno uzima - učiniće više za promjenu svijeta nego hiljade štampanih programa. Jedini pravi revolucionar u ovom svijetu je - čovjek svetog života.

I na kraju još jedna primjedba: Veliki post je vrijeme za kontrolu našeg govora. Naš svijet je nevjerovatno rječit i mi smo neprestano.....

Protojerej Aleksandar Šmeman, VELIKI POST U NAŠEM ŽIVOTU